

seenhed, visdom og resignation, at denne løsning var ganske usandsynlig.

Danmarks chance for en fornuftig ordning lå ikke i det krigeriske opgør, men i forhandlingsfasen bagefter. Når denne chance ikke blev udnyttet, skyldtes det mange forskellige årsager, men Krimkrigens udfald spillede næppe nogen større rolle i dette problemkompleks.

Denne indvending forringer dog på ingen måde betydningen af den bog, professor Halicz har skrevet. At den er udgivet på et verdenssprog forøger i høj grad dens værdi.

Viggo Sjøqvist

Ole Lange: *Finansmænd, stråmænd og mandariner. C. F. Tietgen, Privatbanken og Store Nordiske. Etablering 1868-76.* (Gyldendal, 1978). 395 s.

Efter en lang række forudgående pressemeddelelser foreligger nu første del af lektor Ole Langes store værk om Tietgen. Det viser sig dog, at det kun er en enkelt side af finansmandens virke, der er taget op, nemlig hans grundlæggelse af Store Nordiske Telegrafsekselskab. Hvad der er mere overraskende er, at de sensationer, der var stillet i udsigt, ganske udebliver. Sandt at sige er det meste af det, som nok skulle være sensationer, noget, der dels har været talt om i københavnske finans kredse, hvor der endnu for en lille snes år siden levede folk, der fra deres fædre havde en ret god viden om sagerne.

Når dette nu er sagt, og det er naturligtvis ærgerligt at skulle sige det – også fordi velunderbyggede sensationer er dejlige – må det også straks konstateres, at Ole Lange har skrevet en solidt funderet bog om et centralt emne i dansk økonomihistorie. Det er gennemgående virkelig god videnskab, der er tale om. Den største svaghed ligger i forfatterens udenværker. Et af disse udenværker er, at Ole Lange i sit forord og forlaget i sin servering efter-

lader indtrykket af, at dette her er noget, der har bud til vide kredse. Det er absolut ikke tilfældet. Alene det forhold, at der gives lange citater på engelsk og fransk – tilmed på ret centrale punkter – virker i sig selv blokerende på mange læsere. Dernæst er de lange, detaljerede redegørelser for børsmanipulationer næppe heller hvermandskost; selv når man har levet et liv med at følge den slags, er det nødvendigt med en koncentreret opmærksomhed for at holde styr på sagerne.

Måske endnu mere blokerende for de mange læsere er en svigtende introduktion af personerne. Det er allerede galt, når det drejer sig om hovedpersonen. I dag vil der sikkert ikke være mange, der kan starte bogen med at vide, hvem Tietgen var, og hvad han stod for; det ville have været rimeligt med et introducerende rids af hans historie, før han pludselig blev telegrafmand.

Den manglende placering af Tietgen bliver så meget mere følelig, fordi Ole Lange bebuder, at han vil fjerne Tietgenmyten. Sandt at sige, får vi intet at vide om, hvori den består. Næsten alle, der har skrevet om Tietgen, har været klar over, at der var noget galt her i 1870'erne. Det falder noget forskelligt ud, hvilket ordvalg der bruges; men at det ikke var godt, har vistnok alle givet udtryk for. Ole Lange viser nu, at det til tider var helt galt. Det er rigtigt; men på samme tid må det fastholdes, at årsregnskaber – så nødvendige de end er – kun er øjebliksbilleder. I den henseende minder forretningslivet meget om det videnskabelige arbejde. Skulle outputtet måles hvert år under løsningen af en stor videnskabelig opgave og sammenlignes med inputtet, da ville mange videnskabsmænd livet igennem gå fra den ene fallit til den anden.

Den store forretningsmand må i mange situationer ligesom videnskabsmanden have en tro på sin idé og have tålmodighed. Det var ikke uden grund, at Gals-

worthy gav Forsytherne det valgsprog, at de havde tid til at vente.

Tietgen var i den henseende en Forsyther, og Ole Lange har været det i sine studier, derfor er kærnen blevet så god. Det centrale i bogen er en analyse af Store Nordiskes grundlæggelsesår. Selskabet blev dannet i 1869 ved sammenslutning af tre mindre selskaber, der dels ejede kablerne mellem Danmark, Norge og England samt mellem Danmark og Rusland (Møn, Bornholm, Libau – nu Liepaja), dels endelig havde koncession på kabelanlæg mellem Sverige og Rusland og mellem Norge og Skotland. Året efter stiftede Tietgen »Det Store Nordiske Kina og Japan Extension Telegraf-Selskab«, der i 1872 blev sammensluttet med Store Nordiske under dets navn. Kina-Japan Selskabet var baseret på landkabler gennem Rusland og Sibirien frem til Vladivostok, der forbandtes med kabler til Japan og Kina.

Dette kolossale anlæg krævede uhyre kapitaler. Tietgens ståsted var Københavns Privatbank, grundlagt 1857 med Tietgen som direktør. Det var målt med den store verdens alen et meget beskedent udgangspunkt, og det var derfor nødvendigt tillige at basere kapitalforsyningen på det europæiske marked og da navnlig London. Det blev på samme tid selskabets styrke og svaghed: små nationale udsving blev afbødet andet sted, men store internationale udsving kunne ramme hårdt og omfattende. Dette samspil kunne måske nok have stået klarere i bogen.

Ole Lange forfølger to spor i sin behandling af årene frem til 1879: etableringen af kabelnettet og selskabets finansieringsforhold. En hovedbetingelse var, at Rusland anlagde landkablerne, og at Tietgen fik koncession på benyttelsen af dem. Dette lykkedes, selv om det skete i konkurrence med et kapitalstærkt engelsk konsortium (til sidst måtte de to konkurrenter indgå en aftale om, at den,

der fik koncessionen, delvis skulle give den anden adgang til at gå med i økonomien). Koncessionen blev opnået bl.a. ved bestikkelse og ved støtte fra kongehuset over for det besvoglede zar-hof. Det er værdifuldt, at dette dokumenteres, for derved understreges den ubrudte tradition inden for dansk statsstyre, som siden enevældens konger og altså over Christian 9. til vore dages udenrigsministerium har gået ud på at støtte dansk erhvervsliv i det fremmede.

En sådan støtte fik Tietgen også ved kabeludlægningen i Østen, idet han på fordelagtige vilkår lejede marinens fregat Tordenskjold. Marineministeren var Waldemar Raasløff, der fast fik et årligt beløb på mindst 5.000 rigsdaler for at rådgive Tietgen (en adjunkt på ældste løntrin fik dengang ca. 1.000 rigsdaler om året). Samtiden kendte vel ikke denne aftale, men udmærket Raasløffs økonomiske afhængighed af Tietgen. Man stillede dog ikke dengang de samme integritetskrav til ministre som i dag. Kabeludlægningen var forbundet med komplicerede koncessionsspørgsmål i Kina, som dog blev løst. Det samme blev også en række tekniske vanskeligheder. I bogen vises, hvordan Tietgen forstod at time nyhederne om kabeludlægningen, således at de støttede de hjemlige kurser på telegrafaktierne.

Netop dette var der i høj grad brug for. Mens det var gået glat med at skaffe kapital, da Store Nordiske blev stiftet, var der betydelige vanskeligheder med pengene, da aktierne i Kina-Japan Selskabet skulle afsættes. Det slog fejl i London. Ole Lange mener at kunne sandsynliggøre, at det skyldtes indgriben fra et selskab, der også arbejdede med kabelforbindelse til Kina. Det lykkedes på den anden side Tietgen at starte en spekulation i København, der bragte en hel del af de manglende penge til veje. Spekulationen var imidlertid forvoven og førte i løbet af nogle år til store tab for Privat-

banken – og for Tietgen selv. Uden tvivl var det et dristigt spil, undertiden også temmelig forslagent. Tabene trådte ingenlunde klart frem i Privatbankens regnskaber; på den anden side vil man dog i en ikke ringe udstrækning, og mere end Ole Lange gør, kunne acceptere, at sådan kunne regnskaberne også være rigtige.

Der er anvendt megen skarpsindighed på analysen af disse detaljemættede problemer. En række sammendrag og bogens store konklusion til sidst viser imidlertid også forfatterens åbenbare talent for at se de store sammenhænge. Han forbinder her på en lykkelig måde de økonomiske, tekniske og politiske tråde. Det spændende er imidlertid, at Ole Lange på samme tid i realiteten tillægger Tietgen de samme evner. Lange siger nu også her – og det er rigtigt – at den store finansmands metoder ikke adskilte sig fra, hvad der i det hele karakteriserede tidens forretningsliv, og sådan skal en historiker netop vurdere. En anmelders konklusion må være, at her har dansk historieforskning fået en betydningsfuld bog, og at man med god grund kan glæde sig til den fortsættelse, der stilles i udsigt.

Vagn Dybdahl

Henning Nielsen: *Dansk udenrigspolitik 1875–1894 med særlig henblik på beslutningsprocessen*. (Odense Universitetsforlag, 1978). 212 s.

Bogen er en omarbejdet prisopgave udskrevet af Odense Universitet i 1975 og belønnet med en guldmedalje i foråret 1977.

Den er velfortjent, thi det er en intelligent og velskrevet afhandling, hvor forfatteren søger at belyse samspillet mellem udenrigs- og indenrigspolitik samt mellem regering og rigsdag. Det er fuldstændig rigtigt, hvad Henning Nielsen fremhæver, at det er vanskeligt at skelne mellem en nations udenrigs- og indenrigspo-

litik, da der altid vil være tale om en vekselvirkning.

Men det mærkelige er, at netop i den periode, som bogen omhandler, var vekselvirkningen ikke særlig udpræget. Rigsdagens partier, og det gælder især oppositionen, interesserede sig ikke meget for udenrigspolitik og kun en smule mere for udenrigsøkonomien. Ganske vist gjorde regeringen, hvad den kunne for at hævde sit monopol på disse områder, men oppositionen gjorde nu heller ikke noget helhjertet forsøg på at bryde det. Den var først og fremmest interesseret i det indenrigspolitiske slagsmål og i forsvarssagen, der også blev domineret af det indenrigspolitiske aspekt.

Når forfatteren har valgt årene 1875–94, der dækker Estrups regeringsperiode, skyldes det, at han har fået adgang til Estrups privatarkiv, der altså eksisterer uanset de rygter, der gennem mange år blev udsprejdet, at det i alt væsentligt var blevet ødelagt før Estrups død i 1913.

Men dette nye kildemateriale kan ikke siges på afgørende måde at have ændret det hidtidige billede af periodens danske udenrigspolitik. Dette er måske en af årsagerne til, at forfatteren ikke helt har været i stand til at give en fyldig og tilfredsstillende skildring af Estrups personlighed og indsats, hvilket må forekomme påkrævet, når fremstillingen er begrænset til netop hans regeringstid. Efter min opfattelse er billedet af Peter Vedel langt bedre.

Dette ændrer dog ikke den kendsgerning, at det er en fornøjelse at læse denne moderne fremstilling, der tillige udmærker sig ved et fortrinligt illustrationsmateriale og gode billedtekster.

Viggo Sjøqvist